

ŞEBNEM BORAN

sektörel

STAJYER NİLAY ERDOĞAN

Kültür Balıkçılığının Türkiye Ekonomisine Katkısı, Sorunları ve Çözüm Önerileri

Günümüzde artan nüfus, sağlıklı beslenmeye olan ilginin her geçen gün artması ve deniz mahsullerinin sağladığı faydalarla birlikte gerek dünyada gerekse ülkemizde su ürünlerine olan ilgi ve ihtiyaç sürekli olarak artıyor. Su ürünlerine olan talebin artışı, su ürünleri yetiştiriciliğini daha cazip hale getirdi.

Su ürünleri yetiştiriciliği için kültür balıkçılığı veya akuakültür terimleri de kullanılabilir. Kültür balıkçılığı, balık ve diğer suda yaşayan canlıların besin veya diğer amaçlar için kontrollü bir şekilde üretilmesi ve yetiştirilmesi olarak tanımlanabilir.

Dünyada yılda 145 milyon ton su ürünleri üretimi yapılıyor ve bunun 45 milyon tonu yetiştiricilik ile elde ediliyor. Bu anlamda, 2030 yılına kadar dünyada yetiştiricilikten elde edilen miktarın iki kat daha artarak 80 milyon tonu aşacağı tahmin ediliyor.

Kültür balıkçılığının en önemli ihracatçısı Çin; ithalatçısı Japonya olup, dünyada kişi başına düşen yıllık balık tüketimi ortalama 20 kg'dır.

Kültür balıkçılığı, gıda maddeleri üretim sektöründe hızla büyüyen bir sektördür. Nitekim, FAO

(Gıda ve Tarım Örgütü) tarafından tüm dünyada en hızlı gelişen gıda üretim sektörü olarak açıklanmıştır. FAO önümüzdeki 5-7 yıl içinde gıda fiyatlarının %20, hayvansal ürün fiyatlarının %45 artacağını öngörmektedir. Bunun sebebi ise gitgide tahıl ağırlıklı protein talebinin hızla hayvansal protein talebine dönüşmesidir.

Bilindiği gibi ülkemizde balık yetiştiriciliği yani kültür balıkçılığı son dönemde geleceği parlayan sektörler arasında. Sektör, ülkemizde faaliyetlerine diğer dünya ülkelerine göre geç başlamasına rağmen hızla gelişiyor.

Ülkemizde kültür balıkçılığına 1985 yılında başlandı. Yani yaklaşık 23 yıllık bir mazimiz var. Kültür balıkçılığının yıllık ekonomiye katkısı ise 1 - 1,4 milyar dolar civarında.

Üretilen balık çeşitleri arasında alabalık, çipura, levrek ve kabuklular, yumuşakçalar yer alıyor. Üretilen 118-120.000 ton kültür balığı üretiminin 60.000 tonunu çipura ve levrek, diğer yarısını alabalık üretimini oluşturuyor.

Yanı sıra, balık tüketimimiz kişi başına yılda 8 kg.

Tablo 1: Kültür Balıkları Üretimi (Ton)

Balık türü	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Toplam	79 031	67 244	61 165	79 943	94 010	118 277	128 943
İÇSU							
Alabalık	42 572	36 827	33 707	39 674	43 432	48 033	56 026
Aynalı sazan	813	687	590	543	683	571	668
DENİZ							
Alabalık	1 961	1 240	846	1 194	1 650	1 249	1 633
Çipura	15 460	12 939	11 681	16 735	20 435	27 634	28 463
Levrek	17 877	15 546	14 339	20 982	26 297	37 290	38 408
Midye	321	5	2	815	1 513	1 500	1 545
Karides	27	-	-	-	-	-	-
Diğer	-	-	-	-	-	2 000	2 200

Kaynak: TÜİK

2000-2006 yılları arasındaki kültür balıkları üretimimiz Türkiye İstatistik Kurumu'ndan (TÜİK) aldığımız veriler ile Tablo 1'de verilmiştir. Bu verilere göre; balık üretimi iç sularda yetiştirilen alabalıkta 2000-2002 yılları arasında azalmış, 2002 yılından sonra artış göstermiştir. Fakat aynalı sazan dalgalı bir değişim izlemiştir.

Denizlerde yetişen alabalıkta ise; iç sularda yetişen alabalıktan farklı olarak dalgalı bir değişim görülmüştür. Çipura ve levrekte 2002 yılına kadar azalış daha sonra artış izlenmiştir. Kabuklu üretiminde ise midye 2002 yılından sonra artmış, karides 2000 yılından sonra üretilmemiştir.

Ülkemizde, 2006 yılında, yaklaşık 533 bin tonu avcılıkla, 129 bin tonu yetiştiricilikle olmak üzere toplam yaklaşık 662 bin ton su ürünleri üretilmiştir. 2006 yılında denizlerde ve iç sularda yetiştiricilik

üretimi bir önceki yıla göre %9 oranında artarak yaklaşık 129 bin ton olmuştur. Yetiştirilen en önemli türler iç sularda %43,5 ile alabalık, denizlerde %29,8 ile levrek ve %22,1 ile çipuradır.

Artan üretim ile birlikte su ürünleri yetiştiriciliği; istihdam, döviz, doğal balık stoklarında av baskısının azalması, halkın ucuz fiyata balık yemesi gibi birçok getiri sağlamıştır.

Avrupa Birliği'ne her türlü hindi, et ve tavuk mamulleri ihracatı yasaktır. Hayvansal ürün olarak sadece balık mamulleri ihracatı yapılabilmektedir. İhraç edilebilen tek hayvansal ürün olduğu için de su ürünlerine olan önem artmaktadır. Bu yüzden doğal kaynaklara gerektiğinden fazla yüklenmek yerine kültür balığının yetiştirilmesine önem verilerek doğal kaynakları kurutmadan bu ihracatı gerçekleştirip ekonomimize avantajlar sağlayabiliriz.

Balık çiftliklerinin taşınması ile ilgili gelişmeler uzun bir süredir ülkemizin gündeminde yer alıyor.

Denizlerde Balık Çiftliklerinin Kurulamayacağı Hassas Alan Niteliğindeki Kapalı Koy ve Körfez alanlarının Belirlenmesine İlişkin Tebliğ Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından 24.01.2007 tarih, 26413 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girdi.

Bu Tebliğin amacı, denizlerde yapılacak balık çiftliklerinin kurulamayacağı ötrofikasyon (atıklarla gelen aşırı besin maddelerinin vejetasyonu uyarmasıyla göllerin çözünmüş oksijen yokluğu sonucunda ölmesine kadar gidebilen yaşlanma süreci) riski yüksek olan hassas alan niteliğindeki kapalı koy ve körfez alanlarının belirlenmesine yönelik ilke ve esasların oluşturulmasıdır.

Ancak tebliğ, mevcut balık çiftlikleri tarafından yoğun bir şekilde eleştirilmiştir. Nitekim, Danıştay tarafından kısa bir süreliğine durdurulsa da tekrardan yürürlüğe girmiştir. Tekrar yürürlüğe giren tebliğ kapsamında balık çiftliklerinin açık denizlere taşınma süreci halen devam ediyor.

Gerek ihracat potansiyeli gerekse de yarattığı istihdam nedeniyle önemli olan bu sektörün zarar görmemesi ve gelişimi açısından balık çiftliklerin taşınmasına ilişkin bu sürecin sektörü daha fazla mağdur etmemesini istiyoruz.

Balık yetiştiriciliğinin getirileri yanında kendi içinde sorunları da bulunuyor.

•Pazar Sorunu: Balığın muhafaza koşulları zor olduğu için elde uzun süre tutulamıyor ve saklama sorunlarıyla karşılaşılıyor. Balık elde tutulmayıp pazara sürüldüğünde ise talep az olduğu için fiyatta dalgalanmalar meydana geliyor.

•Biyolojik Sorunlar: Su ürünleri yetiştiriciliğinde hastalık, parazit, kontrol ve beslenme gibi çevreden kaynaklanan sorunlar önem taşıyor. Bu nedenle yavru üretiminde yapılan hatalar büyük ve önemli maliyetlere yol açıyor.

•Teknolojik Sorunlar: Su ortamının dış ortam tarafından kirletilmesi ve kafes sistemi ile yetiştiricilikte, kafeslerin bariyer sisteminde kirlenme üretimi olumsuz etkileyebiliyor. Bununla birlikte su ürünleri yetiştiriciliğinde teknolojik sorunlardan en önemlisi, çevre kirliliği.

•Çevre Sorunları: Çevre, su ürünleri yetiştiriciliğindeki en önemli faktördür. Suyun sıcaklığı, tuzluluğu, içeriğindeki bakteriyel etkenler, ışık geçirgenliği, rengi, çürümüş madde içeriği, asit-baz düzeyi, sertliği gibi özellikleri, üretimi sınırlayan birinci derecede önemli faktörler olup, yetiştiricilikte ilk önce dikkate alınması gerekiyor.

Kafes sistemiyle balık yetiştiriciliğinde hayvan atıkları ve yem artıkları kafesin alt kısmında birikiyor. Biriken bu artıklar temizlenmediği zaman hem denizin kirlenmesine hem de yetişen balıkların sağlıksız olmasına neden oluyor.

•Yem Sorunları: Balık yeminin içeriğinde hayvansal protein kaynağı olarak balık unu kullanılıyor. Balık unu üretiminde hammadde temininin balıkçılığa bağlı olması nedeniyle, fiyatının giderek yükselmesi, yem ve balık üretimini sınırlandırıcı en önemli faktör haline getiriyor.

Yem giderleri işletmenin ürettiği balık türüne, üretim tekniğine ve üretim kapasitesine bağlı olarak giderlerin %40-60'ını oluşturuyor. Yem fiyatlarının giderek artması ve yetiştirilen balıkların pazarda fazla alıcı bulamaması ise üreticiyi zor durumda bırakıyor.

•İşgücü Sorunları: Balık yetiştiriciliğinde orta ve düşük düzeyde deneyimli işgücü yetersizliği, üretime başlamada ve üretimin ekonomik olmasında önemli bir sorun oluşturuyor. Su ürünleri yetiştiriciliğinin, diğer hayvansal üretime göre, deneyimli, hünarlı ve bilgili teknik elemana daha fazla gereksinimi bulunuyor.

Ancak gerek iç su gerekse deniz balıkları yetiştiriciliği yapan havuz ve ağ kafes işletmelerinin, genellikle köylerde, beldelerde veya sosyal alt yapısı olmayan yerlerde tesis edildiğini görüyoruz.

Bu nedenle, işletmelerin sosyal açıdan yetersiz yerlerde kurulmuş olmaları nitelikli personel istihdam edilmesini ve istihdamın devamlılığını etkilemekle birlikte işgücü sorununu vurguluyor. Nitekim su ürünleri tesislerinin çok sık personel değiştirdikleri bilinen bir gerçek.

•Mevzuat Sorunları: Su ürünleri yetiştiricilik alanları, özel alanlar hariç, genellikle kamuya ait arazi ve su alanlarında yapılıyor. Bu alanlarda su ürünleri yetiştiriciliği yapacak olan kişiler mevzuatla ilgili sorunlarını çözümleyemiyor. Kamuya ait bu alanlar kiralanmış olsa bile, yöre halkı ve yerel yönetimle yetiştirici arasında yine de çeşitli sorunlarla karşılaşılıyor.

ürünleri işleme endüstrisini düzenli olarak makul fiyatlardan balık bulabilmesini amaç ediniyor. Oluşturulma nedeni, ortak kaynakların yönetimi ve kurucu anlaşmalarla getirilen yükümlülükleri karşılamak. OBP' nin Türkiye ile uyum sağlamasında bazı gelişmeler yaşanmışsa da süreç yavaş işlemiştir.

•AB Balıkçılık Sisteminde yer alan teşvik, destekleme, organizasyonlar, fiyat, pazarlama, örgütlenme ve kontrol mekanizmalarına uygun sistemler ülkemiz için de getirilmelidir.

•İşgücü gereksinimi daha çok eğitim almış kişiler tarafından gerçekleştirilmesi

gerektiği için su ürünleri eğitimine üniversitelerde veya teknik eğitim veren liselerde daha fazla önem verilmeli ve dikkat edilmelidir. Eğitimli personeller arttıkça yavru üretimi, deniz suyuyla ilgili sorunlar, balıkların yetiştirildiği havuz sisteminin temizliği konusunda daha hassas davranabilecekleri için bu konuya önem verilmelidir.

Sonuç olarak, balıkçılık sektörünün gelişimi, temiz koylar ve turizm sektörü için ortaklaşa kalıcı çözümlerin bulunması gerekiyor.

Öncelikle su ürünleri yetiştiriciliği konusundaki yetki kargaşası ortadan kaldırılmalı. Üretici denetim ve yetki olarak tek bir makama bağlı olmalı. Süreç kısaltılarak bürokrasi sorunlarının da aşılması gerekiyor.

Su ürünleri stoklarının korunması, rasyonel yönetilmesi ve sürdürülebilir bir balıkçılığının yapılmasına olanak verecek planların yapılması ve oluşturulacak yeni planlarda doğal ortamların korunması sağlanmalı.

İç tüketim talebini artırıcı tedbirler alınmalı, balık satış yerlerinin teknik ve hijyenik koşullar açısından uygun hale getirilmeli, su ürünleri işleme ve değerlendirme tesisleri yaygınlaştırılmalı.

Ülkemiz ekonomisine katkısı göz önünde bulundurularak balık çiftliklerine gereken önem verilmeli ve mevcut sorunların bir an önce çözüme kavuşturulması sağlanmalıdır.

Kültür balıkçılığı sektörü üzerindeki yetki kargaşasından doğan çok başlılık ve buna bağlı olarak yatırımların uzun sürede gerçekleşmesi ise diğer bir problem.

Kültür balığı üreticileri müsaade alabilmek için 14 ayrı kuruma gitmekte ve 53 ayrı işlem yaptırmakta. Sadece ÇED olumlu raporunun alınabilmesi için 18 ayrı kuruma gidilmesi gerekmektedir ve balık çiftliği için izin alma süreci ortalama üç yıl sürmekte. Bu işlemler uzun zaman aldığından, yatırım gecikiyor ve girişimci yatırımdan vazgeçiyor.

Tüm bu sorunların dışında kayıt dışı ve ruhsatsız olarak çalışan işletmeler, işleme ve soğuk muhafazanın yetersiz oluşu ve hijyen koşulları da sorun teşkil ediyor.

Ülkemiz için çok önemli olan bu sektörü geliştirilebilecek çözüm önerilerinin bir an önce gerçekleşmesi gerekiyor.

Sektörün sorunlarını çözebilmek için;

•Halkın bilinçli ve sağlıklı beslenmesini teşvik ederek, balık tüketimini artırmayı özendirip pazarda biraz daha fazla pay almasını sağlayabiliriz. AB'de yıllık balık tüketimi 20 kg, Türkiye'de ise 8 kg. AB'deki balık tüketimi konusunda yapılan çalışmalar incelenip, Türkiye için uygun olanlar seçilerek uygulamaya konulabilir.

•Balıkçılık ve yetiştiricilik hizmetlerini daha etkin yürütmek ve dağılmış bulunan yetkileri bir araya getirmek üzere Su Ürünleri Genel Müdürlüğü mutlak olarak kurulmalıdır.

•Avrupa Birliği Ortak Balıkçılık Politikasına uyum çalışmaları çerçevesinde yürütülen faaliyetler hızlandırılmalıdır. OBP(Ortak Balıkçılık Politikası) balık türlerini korumayı, balıkçıların yaşamlarını sürdürdürebilmelerini garanti etmeyi ve tüketiciler ile balık

Kaynaklar:

- Türkiye İstatistik Kurumu, www.tuik.gov.tr, Haziran 2008
- Selçuk Yaşar-Kültür Balıkçılığı Türkiye'nin Ekonomik Zenginliğidir, Haziran 2007.
- Selçuk Yaşar - Kültür Balıkçılığı Teşvik Edilmelidir, Aralık 2006.
- TARİMSAL Ekonomi Araştırma Enstitüsü, www.aeri.org.tr, Haziran 2006
- Çine TARIM dergisi, www.cine-tarim.gov.tr, Haziran 2008
- Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü, www.fao.org/fishery/en - 22k-, Haziran 2008
- Ayhan Salih EKİZ - SUMAE
- SÜMAE YUNUS Araştırma Bülteni 6, Haziran 2008.

